
”Pahat saaret” kuriin 1700-luvulla

Yrjö Kaukiainen: Rantarosvojen saaristo. Itäinen Suomenlahti 1700-luvulla. SKS 2006 Helsinki. 264 s.

■ Itäisen Suomenlahden saaristossa asui vielä 1800-luvun alussakin vaarallista väkeä – ainakin merenkulkijoiden huhu- ja pelon mukaan. Hylyt kuulemma ryöstettiin, ja haaksirikkoisiakin kenties kohdeltiin kaltoin.

Huhut olivat kuitenkin vain kaikuja menneisyydestä, siitä todellisuudesta, jota *Rantarosvojen saaristo* tutkii 1700-luvun osalta. Olivatko tuon ajan saaristolaiset olleet huonon maineensa veroisia rantarosvoja? Ja mitä rantarosvouksesta oikeuslähteisiin jääneet tiedot voivat kertoa esivallan ja alamaisten suhteesta tai itäisen Suomenlahden sosiaalisista verkostoista?

Rekonstruoiden hylynryöstöä koskevia oikeusjuttuja Yrjö Kaukiainen on kirjoittanut rikassisältöisen mikrohistoriallisen tutkimuksen, joka lopussa vielä laajenee kiinnostavaksi tulkinnaksi uskonnollisen murroksen vaikutuksista. Luki- ja voi halutessaan nauttia tutkimuksesta myös historiallisena salapoliisiromaanina: kuka rosvosi, mitä ja miksi?

Rantarosvouksella oli pitkä historia pohjoisilla vesillä: ikivanhan germaanisen rantaolueen mukaan rannan omistaja tai valtiasta sai pitää kaiken

rannalleen ajautuneen, ajo-
puista hylkyihin ja haaksirik-
koisten tavaraan. Meren anta-
man lahjan talteenotto oli ajan
mittaan juurtunut kansankult-
tuuriin niin vahvasti, etteivät
rannikon asukkaat osanneet
pitää arjen käytäntöjään rikok-
sina.

Vastakkainasettelu olikin
valmis, kun 1600-luvun tiukke-
neva lainsäädäntö paransi
haaksirikkoisten oikeusturvaa
ja kaappasi kruunulle valta-
osan ”ranta-oikeuden” aineelli-
sesta tuotosta. Merenajon ke-
rääminen myös sanktioitiin
kovalla kädellä: vuoden 1697
kuninkaallisen plakaatin mu-
kaan hyllynryöstöstä ja jopa
hylkytavarahan ostamisesta saat-
toi seurata hengen ja omaisuu-
den menetys.

Saaristolaisten kannalta oli
erityisen hankalaa, että viran-
omaiskontrolli tiukkeni sa-
maan aikaan kun houkutus
hyllynryöstöön kasvoi. Pietarin
perustamisen jälkeen itäisestä
Suomenlahdesta tuli yksi Eu-
roopan vilkkaimpia meri-
väyliä.

Vanhan Suomen rannikon
ja ulappasaarten tuntumassa
saattoi Kaukiaisien arvion mu-
kaan sattua pari kolmekin
vuotuista haaksirikkoa. Saaris-
tolaisten saatavilla siis oli kel-
po lailla leivänlisää: hamp-
pua, puutavaraa, metallia ja arvok-
kaita juhtinahkoja, joita epäon-
nisiin laivoihin oli Pietarissa
lastattu.

Lähteisiin on tietenkin tal-
tloitunut vain jäävuoren huip-
pu hyllynryöstöistä, mutta se
riittää hyvin tarjoamaan ”mie-
lenkiintoisia tirkistysreikiä
vanhaan rahvaan kulttuuriin”
(s. 35). Suuri osa Kaakkois-
Suomen hyllynryöstö-jutuista

löytyy yhdestä arkistosta – Vi-
ron, Liivinmaan ja Suomen oi-
keuskollegion aktit vuosilta
1744–82 sisältävät runsaan tu-
sinan tapauksia – ja lisäksi
Kaukiainen käyttää myös mui-
ta oikeuslähteitä.

Oikeudenkäyntejä tarkastel-
laan kahden kilpailevan nor-
mijärjestelmän välisenä ristiriitana,
jossa tammiolaiset, kuor-
salolaiset ja muu saariston väki
neuvokkaasti vastusti viran-
omaiskontrollia.

Saaristolaisilla oli useita puo-
lustautumistaktiikkoja. Aluksi
kiellettiin kaikki. Pakon eteen
jouduttua vaiettiin mahdolli-
simman paljosta, seliteltiin
asioita parhain päin ja tunnus-
tettiin vain niitä rikkeitä, joille
oli ulkopuolinen havainnoit-
sija. Erityisen tehokasta oli
paikallisyhteisön linnoittautu-
minen yhteisen vaikenemisen
muurin taakse – tuomioon kun
olisi tarvittu kahden jäävittö-
män todistajan yhtäpitävät lau-
sunnot.

Lukijaa hykerryttää myös
syytteesen joutuneiden tapa-
vedota yksinkertaisuuteensa.
Koska Kaukiaisien teksti raken-
taa meren kansasta täsmälleen
päinvastaisen kuvan, syytetyt
siis käyttivät häikäilemättä hy-
väkseen viranomaisten stan-
dardikäsitteitä rahvaan hen-
genlahjoista.

Oli kruunullakin toki kei-
nonsa. Varsinaisen oikeusko-
neiston tärkeimpänä käsikas-
sarana toimi 1700-luvun puo-
livälistä lähtien Pietarin sukel-
luskomppania – yhtiö, jolle oli
annettu yksinoikeus nostaa
hylkyjä ja pelastaa hylkytava-
roita. Komppania asetti Viipu-
riin ja Haminaan sukellusko-
missaarit, joiden ilmiantojen
perusteella haaksirikkojen oi-

keudellinen tutkintakin usein
alkoi.

Itäisen Suomenlahden saa-
ristossa sukelluskomissaarina
ja saaristolaisten vastavoimana
oli Haminan toimelias luotsi-
inspehtori Märten Sommar
apujoukkoineen. Ensimmäi-
sten voittojen sukelluskomis-
saarin ja saaristolaisten välisissä
oikeudellisissa yhteenotois-
sa voi kuitenkin katsoa pääty-
neen saaristolaisille.

Syylisiä ei oikein löydetty
sellaisissakaan huomiota he-
rättäneissä tapauksissa kuin
peräti kahdeksan laivan haak-
sirikkoutuminen Suursaaren
rantaan 1758 tai *St. Nicholauk-
sen* haaksirikko 1763. Tilanne
kuitenkin muuttui, kun Viipu-
rin kuvernementtihallinto alkoi
aktiivisemmin puuttua hyllyn-
ryöstöjen tutkintaan.

1770-luvun Perkeleenkarin
ja *Catharina die Groten* haak-
sirikoissa kotietsinnät olivat
poikkeuksellisen kattavia, tut-
kijoiden otteet kovakätisiä,
laintulkinta virkavaltaista ja
syyllisiksi todettujen sakkotu-
miot huikeita. Rantarosvouk-
sen selkäranka oli nyt murret-
tu.

Mutta miksi Sommarin avuk-
seen nimittämä rantavouti Nils
Jesperinpoika Pitkänen Tam-
miosta pantiin oikeusjuttujen
jälkeen viralta? Ja kuinka kum-
massa tuomitut saivat sakkov-
elkojensa takaajiksi vauraita
porvareita? Hyvän salapoliisi-
romaanin kaikkia yllätyksiä ei
tietenkään sovi kirja-arvoste-
lussa paljastaa.

Rantarosvojen saaristossa
Kaukiainen palaa tutkijanjuu-
rilleen – hän toteaa törmän-
neensä aiheeseen ensimmäi-
sen kerran jo 1960-luvulla kir-
joittaessaan Virolahden histo-

rian ykkösosaa. Itäiselle Suomenlahdelle sijoittuu myös hänen oman koivistolaisen sukunsa historia.

Samalla tuore tutkimus jatkaa edeltäjänsä *Laiva Toivon* vanavedessä. Yhteistä on tapahtumakulun rekonstruointi analyysin pohjana, samoin kirjojen vetävät aloitukset ja kunnit lopetukset. Kirjoja yhdistää myös niiden erinomainen, kivan huumorin ryydittämä kirjoitustyyli, tutkimuksellinen loisto sekä ajatuksella tehty kuvitus. *Rantarosvojen saaristo* on edeltäjänsä tavoin yksi Suomen merihistorian perusteoksia.

Tuore tutkimus on kuitenkin myös *Laiva Toivon* monitulkaisempi ja sellaisena vaikealukuisempi teos. Vanhan Suomen oikeussysteemissä on omat kiemuransa ja oikeudenkäynneissä moninaiset mutkansa, eikä itäisen Suomenlahden paikannimien keskellä välttämättä osaa suunnistaa, ellei tunne aluetta.

Toisaalta Kaukiainen kirjoittaa oikeustapauksista taidolla ja eloisesti, tunteet ja todennäköisyydet tapahtumahistorian takaa hyvin tavoittaen. Tutkijan analyttisen silmän ja lajissaan ylittämättömän merellisen asiantuntemuksen ansiosta mennyt elämä avautuu lukijalle lähes läsnäolevana todellisuutena.

Erityisen antoisaa on, että lukija pääsee seuraamaan salapoliisi Kaukiaisen ajatuksenjuoksua hänen tehdessään johtopäätöksiä. Päättely on joka kohdassaan ihailtavan loogista ja tutkimusote tasapainoinen.

Lievä tasapaino-ongelma sen sijaan tuntuu kirjan loppupuolen saumakohdassa, kun

analyysitaso ja sen myötä kirjoitustapa vaihtuu oikeusjuttujen kronologiasta makrotason pohdintoihin. Kirjan valtaosaan verrattuna voi sivumääräisesti huomattavasti lyhyempi loppupuoli aluksi tuntua hieman heiveröisemmältä osalta kokonaisuutta.

Kuitenkin juuri kirjan loppuosassa on sisällöllisesti teoksen tärkein anti, jonka tutkimuksellinen merkitys ei rajoitu merihistoriaan.

Rantarosvoilussa tapahtui 1780-luvun mittaan selvä muutos – rikostyyppi poistui oikeuslähteistä ja varmasti hiipui piilorikollisuutenakin. Spesifien paikallisten syiden lisäksi Kaukiainen katsoo muutoksen johtuneen ennen kaikkea murroksesta saaristolaisten omassa normijärjestelmässä.

Aiemmin syytetyt olivat surutta kertoneet oikeudessa ”sielunsa autuuden kautta” ilmeisen muunneltua totuutta. Asenne uskontoon kuitenkin muuttui, kun Kymenlaakson voimakas, pietistissävyinen herätysliike teki uskonnosta omakohtaisesti sisäistetyn ohjeiston.

Kun merkittävä osa saaristolaisista alkoi pitää ainakin avointa hylynryöstöä syntinä, hylynryöstö menetti elintärkeän yhteisöllisen tukensa. Rantarosvous ei enää yhdistänyt naapureita, vaan veti rajoja heidän välilleen.

Itäisen Suomenlahden huomaineiset ”pahat saaret” oli oikeuskoneiston lisäksi saanut kuriin aiemman yhteisöllisyyden mureneminen. Merenajon kerääjien todellisuus jatkaa kuitenkin elämäänsä Kaukiaisen hienossa tutkimuksessa.

Merja-Liisa Hinkkanen